

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ
Ακαδημαϊκός

**NOTES ON THE VOCABULARY OF POST-CLASSICAL
TRAGEDY
BY G. XANTHAKIS-KARAMANOS**

Μνήμη Γ. Σαββαντίδη

Η κ. Ξανθάκη-Καραμάνου (παρακάτω Ξ.-Κ.) από τη συγγραφή της δ.δ. για την Τραγωδία του Τέταρτου Αιώνα και ιδιαίτερα από την εξέταση τραγικών παπυρικών κειμένων της μετακλασικής τραγωδίας παρετήρησε ότι μερικές καινούριες λέξεις και καινούριοι σχηματισμοί γνωστών λέξεων δεν είχαν αποθησαυρισθεί στα λεξικά και δη στο *LSJ* και το Παράρτημά του του 1968. Για να πληρώσει το κενό του λεξικού και μερικών λαθών που παρουσίαζε ως προς το λεξιλόγιο της τραγωδίας του 4^{ου} αιώνα ανέλαβε τη σύνταξη τριών μικρών εργασιών. Ειδικότερα, κύρια φροντίδα της ήταν να σημειώσει τις λέξεις που παραλείπονταν από το λεξικό και το Παράρτημά του υποδεικνύοντας νέους σχηματισμούς γνωστών λέξεων και αξιοσημείωτα παραδείγματα από την τραγωδία του 4^{ου} αιώνα.

Η φιλοδοξία της Ξ.-Κ. να συμπληρώσει το λεξικό *LSJ* είναι θεμιτή, αλλά για την πραγμάτωσή της χρειάζονται μερικά πράγματα που η ίδια δεν φαίνεται να διαθέτει. Πρώτα το λεξικό αυτό, όπως είναι σε όλους γνωστό, διαθέτει δική του μόνιμη ομάδα φιλολόγων, των οποίων έργο είναι να ετοιμάζουν τις νέες προσθήκες και τις διορθώσεις εσφαλμένων. Όπως γνωρίζω, όσο ήταν εν ζωή στην Οξφόρδη ο Paul Maas ήταν ο πρόεδρος της επιτροπής αυτής. Έργο της επιτροπής αυτής είναι ασφαλώς οι προσθήκες και διορθώσεις που έγιναν στο Συμπλήρωμα του λεξικού το 1996. Όμως η κ. Ξ.-Κ. πιστεύει αφελώς ότι το λεξικό αποθησαύριζε μερικά από τα νέα στοιχεία ως δάνεια από τα αρθράκια της. Ύστερα με το ίδιο θέμα είχαν καταπιαστεί πριν από την κ. Ξ.-Κ. και άλλοι, π.χ. 1. R. Renehan, *Greek Lexicographical Notes: a Critical Supplement to the Greek-English Lexicon of Liddell-Scott-Jones*, Goettingen 1975· 2. D. F. Sutton, «Notes on the Vocabulary of Minor Tragic Poets», *Glotta* 55 (1977), 208-12· 3. R. Adrados, *Diccionario Griego-Espanol*, Madrid 1980· 4. R. Renehan, *Greek Lexicographical Notes...Second Series*, Goettingen 1982· 5. K.

Tsantsanoglou, *New Fragments of Greek Literature from the Lexicon of Photius*, Athens 1984.

Από τη βιβλιογραφία αυτή η Ξ.-Κ. γνωρίζει μόνο και αναφέρει μια φορά τον Renehan του 1975. Γνωρίζει επίσης και το σημειώνει ότι η πλειονότητα των σχηματισμών που καταγράφει προέρχονται από το έργο *Fragmenta Adespota* των R. Kannicht-Br. Snell, Göttingen 1981. Η μόνη δική της συμβολή είναι ότι σημειώνει την ένδειξη ότι πρόκειται για κάτι νέο. Πουθενά δεν εισηγείται κάποια δική της άποψη. Οι παραπάνω μελετητές αναφέρθηκαν σε μεγάλο αριθμό λημμάτων, τα οποία διεκδικεί η κ. Ξ.-Κ. Εκείνο όμως που είναι απογοητευτικό για τις μελέτες της αυτές είναι ότι πρόκειται για τυπικές εργασίες χωρίς εμβάθυνση στον γλωσσικό σχολιασμό του υλικού και με αρκετά λάθη. Π.χ. στην εργασία «Some unrecorded words originating mainly from Greek Drama», *Glotta* 63 (1985), 164-67, ο τίτλος δεν ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο, αφού όλες οι λέξεις που εξετάζονται προέρχονται από δραματικά κείμενα, επομένως το *mainly* δεν έχει θέση στον τίτλο. Στο ίδιο μελέτημα καταγράφονται 18 λέξεις, «the majority of the formations recorded below are included in the index of the edition Kannicht-Snell but without any indication that they are new», ωστόσο 4 από αυτές σημειώνεται από τους εκδότες ότι είναι νέοι σχηματισμοί. Ακόμα 10 λήμματα αναφέρει και σχολιάζει ο Renehan στις δύο εργασίες του, και σε δύο λήμματα αναφέρεται ο Τσαντσάνογλου και τα σχολιάζει υποδειγματικά. Συνεπώς, όπως σημειώνει και ο καθηγ. Παπαδημητρίου στην εισήγησή του, αν η κ. Ξ.-Κ. «είχε υπόψη της τις εργασίες αυτές, θα συνειδητοποιούσε ότι η μελέτη της αυτή δεν είχε λόγο υπάρξεως υπό τη σημερινή της τουλάχιστο μορφή, αφού ο Renehan και τις 10 περιπτώσεις αναφέρει ρητώς ως λήμματα που πρέπει να προστεθούν στο *LSJ*».

Επιπλέον για το λ. *ἄθνητος* βλ. D. F. Sutton, *Glotta* 55 (1977), 212-13. Ούτε το *LSJ Suppl.* το έχει ούτε το ελληνο-ισπανικό λεξικό *DGE*. Θεωρείται δηλαδή τύπος ανύπαρκτος.

2. *ἀμφιβῶτις* απαντά στο *LSJ Suppl.* ‘celebrated all around’ και πηγή Ion, Trag. Fr. 35 K-S, πρβλ. *ἀμφιβόητος*. Το έχει ο Sutton, *Glotta* 55 (1977), 211 και το *DGE* (1986). Συνεπώς δεν χρειαζόταν η υπόδειξη της κ. Ξ.-Κ. για τη λέξη αυτή.

3. Το ίδιο ισχύει για το *ἀνάρρηγμα* αφού το έχουν οι Renehan (1982), σ. 35· *LSJ Suppl.* ἄ., το ‘breach’, *EM* (s.v. *ἀνὰ ρῶγας μεγάροιο*); app. ‘bursting out’ *ὠκνάλοις ποδῶν ἀναρρήμασιν*, Trag. Adesp. 450a K-S

4. Όμοια *ἀνδροβλής*, *LSJ Suppl.* *ἀ-*, *-ῆτος*, *ὁ* ‘struck by’ (or ‘striking’) a man, Trag. Adesp. 645.12 K-S, *DGE* ‘quiza derribado per los hombres’

5. Όμοια *LSJ Suppl.* *αιδολαβράκτας*, *α*, *ὁ* ‘boaster in song, cf. in Pratin. Frag. 6.6.5. Βλ. Sutton, *Glotta* 55 (1977), 200, Renehan (1982), σ. 31

6. *LSJ Suppl.* *βαρβαρόστομος*, *-ον* ‘speaking in a barbarous manner’, Trag. Adesp. 696 K-S· *DGE* ‘barbaro de lengua’ Trag. Adesp. 587a

7. *LSJ Suppl.* *βίδυν* = *βίδην*, *ψαλει βίδυν* Trag. Adesp. 656.27 K-S cf. *βυδοί· οἱ μουσικοὶ ἢ κροῦμά τι* Hsch.; cf. *βίδη*· *DGE* ‘termino musical inexplicado’ *ψαλει βίδυν* Trag. Adesp. 656.27 cf. *βίδη*. Το λ. του Ησύχ. 601 *βίδυν· εἶδος κροῦμα* διορθώθηκε, *Ἑλληνικά* 34 (1982-3), 178: *βίδυν· εἶδος κρούμα<τος>*

8. *LSJ Suppl.* *βοτήραρχος* (or *-άρχης*) *ὁ*, ‘chief herdsman’ Trag. Adesp. 721.4 K-S· *DGE* *βοτηράρχης*, *ου*, *ὁ* (quiza *-ος*) *rabadan ἀφείτε μίσει τοῦ βοτηράρχ[ου]* Trag. Adesp. 721.4

9. *LSJ Suppl.* *βραδυστομέω* ‘be slow of speech’ Trag. Adesp. 668.13 K-S· *DGE* ‘pronunuiar con lentitud’ Cyr. AD. M 71.600 D· Renehan (1982), σ. 46

10. *LSJ Suppl.* *ἐνανδρησία* ‘manliness’ Trag. Adesp. 193 K-S (s.v.l.)· Renehan (1982), σ. 73

11. *LSJ Suppl.* *εὔοργος*, *-ον* ‘good tempered’ s. fr. 33a R· adv. *-ως* E. in P. Oxy. 3317.14 (= E.fr. 165) where *εὐλόγως* or cf. *εὐλόφως* is read.

12. *LSJ Suppl.* *καρπότεξ*, *-τεκος*, adj. ‘bearing fruit’, epith. for a month, Dionys. Trag. 121.5· Renehan (1982), σ. 53

13. *LSJ Suppl.* *κατακρεμάς*, *-άδος* fem. adj. ‘everhanging’ (precise sense uncertain in broken context) Trag. Adesp. 653.7 K-S

14. *LSJ Suppl.* *μεγαλόκλος*, *-ον*, ‘loud sounding’, Trag. Adesp. 109d, K-S

15. *LSJ Suppl.* *νέοπος*, *-ον* perh. ‘uttering new things’, Trag. Adesp. 654.18 K-S

16. *LSJ Suppl.* *προσφοραῖος*, *-ον* perh. ‘concerned with *προσφορά*’, fr. 26 H. (= Ion Trag. 49a S.)· Renehan (1975), σ. 172

17. *LSJ Suppl.* *σιδηροδαϊκτης*, *-ου*, *ὁ* ‘cleaving or destroying with iron’, rest. in Trag. Adesp. 720k K-S

18. *LSJ Suppl.* *φαλαγγικός*, *ή*, *ὄν* ‘soldier in a phalanx’ *πεζοὶ μὲν ἐν μέσοισι καὶ φαλαγγικοί*, Ezek. Exog. 198 S.· Renehan (1975), σ. 96· Sutton, *Glotta* 55 (1977), 200.

Εἶναι βέβαιο ὅτι τὸ λεξικὸ *LSJ Suppl.* δὲν παίρνει τὰ λήμματα ποὺ υιοθετεῖ ἀπὸ μελέτη τῆς κ. Ξ.-Κ., ὅπως φαντασιωτικὰ βεβαιώνει ἡ τελευταία. Τὸ λεξικὸ ἀναφέρει κάθε φορά τὴν πηγὴ τοῦ. Οἱ μελέτες τῆς

κ. Ξ.-Κ. δεν αναφέρονται πουθενά ούτε στη γενική βιβλιογραφία ούτε στην πηγή των λημμάτων του λεξικού. Το ίδιο ισχύει βέβαια και για τις προηγηθείσες εργασίες των Sutton, Renehan, Tsantsanoglou, πράγμα που δείχνει ότι η επιτροπή που υπάρχει για το λεξικό ενεργεί ανεξάρτητα από τις σχετικές μελέτες που κατά καιρούς δημοσιεύονται.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον καθηγ. Παπαδημητρίου «ορισμένες από τις εξεταζόμενες λέξεις δεν περιέχονται μόνο στα συμπληρώματα του Renehan, αλλά ακόμη και σε γενικά λεξικά. Συγκεκριμένα, τα λήμματα *εὐάνδρησία* και *μεγαλόκλονος* έχουν προστεθεί (από τις αρχές του 20ού αιώνα) στην ελληνική μετάφραση του λεξικού Liddell-Scott από τους Ξ. Μόσχο και Μ. Κωνσταντινίδη».

Και ο καθηγ. Παπαδημητρίου συνεχίζει: «Από τις υπολειπόμενες λέξεις, μία (*εὐόργως*) κακώς έχει περιληφθεί, αφού προέρχεται από απόσπασμα του Ευριπίδη (βλ. παρακάτω σ. 15), μία άλλη (*ἄθνητος*) οφείλεται σε ήκιστα πιθανή εικασία του πρώτου εκδότη (Turner), η οποία δεν γίνεται δεκτή από τους Kannicht-Snell, και μια τρίτη (*βίδυν*) δεν είναι άπαξ λεγόμενον, αν, όπως δέχεται και η ίδια (ακολουθώντας τους Kannicht-Snell), *βίδυν* είναι ο σωστός τύπος και το απόσπ. *60 Radt του Σοφοκλέους (*βίδην cod.*)».

Το πρώτο χρονολογικά άρθρο της κ. Ξ.-Κ. «Notes on the Vocabulary of Post-Classical Tragedy», *Glotta* 60 (1982), 93-96, παρουσιάζει την ίδια περίπου εικόνα: το λεξικό *LSJ Suppl.* σημειώνει τα πλείστα από τα λήμματα που σχολιάζει υποτυπωδώς η κ. Ξ.-Κ. Μερικά όμως έχει και το *DGE*, δύο δε και ο Renehan (1982), σ. 124. Το πρώτο λήμμα π.χ. *ἀγκύλος* σχολιάζεται από το *LSJ Suppl.*, το *DGE*, τον F.R. Adrados, *Emerita* 25 (1957), 83 και τον Renehan (1982), σ. 10. Από τα λήμματα που σχολιάζει η κ. Ξ.-Κ. καθόλου δεν αναφέρονται από άλλους τα λήμματα *ἄλωμένη* και *ἐγκεκρύψω*, γιατί είναι εντελώς απίθανοι σχηματισμοί που εσφαλμένα τους υιοθέτησε.

Τέλος, για το τρίτο μελέτημα της κ. Ξ.-Κ., «Addenda Lexicis from Aeschylus and Sophocles», *Αθηνά* 80 (1989), 269-77, το γεγονός ότι το *LSJ Suppl.* δεν άντλησε από το άρθρο της φαίνεται επιπλέον και από την πρόσθετη ένδειξη ότι το λεξικό δεν αναφέρει καν στα περιοδικά από τα οποία άντλησε υλικό το περιοδικό *Αθηνά*. Όσο για την ποιότητα του άρθρου επαναλαμβάνω την αποτίμησή του από τον καθηγ. Παπαδημητρίου, εισήγηση, 13-15: «μηδενική. Η φιλολογική δεινότης της κ. Ξ.-Κ. είναι τέτοια ώστε να εκλαμβάνει το κοινό επίθ. *πετροῦσσα* ως νέα μορφή ἄξια καταγραφής από μέρους της».